

Egy láda dicsőség

Wodianer-Nemessuri Zoltán új könyvéről

Magyar Napló Kiadó, 2024

Wodianer-Nemessuri Zoltán legújabb könyvét olvasom. Az *Egy láda dicsőség* hosszabb prózai írások gyűjteménye. Nem vagyok hadtörténész, a kötet vonatkozó, háborús tárgyú szövegeit olvasva így nem is bátorkodom efféle olvasói közelítésre. Egyszerű olvasó-befogadóként értelmezem a már tartalmi gazdagságával is magával ragadó, a legújabb magyar elbeszélő prózát reprezentáló alkotást.

Az írások műfaji karakterét leginkább az elbeszélés fogalmával definiálhatjuk – hangsúlyozva azok hangsúlyosan tényeken alapuló információs anyagának bőségét. A történetek ugyanis – kivétel nélkül – a valóságban gyökereznek, élő személyektől származnak. E szépprózai szövegek az elmúlt évszázad magyar történelmének tragédiákkal terhes időszakát idézik: a második világháborús katonasorsot mindennek előtt. Az elbeszéléseket olvasva – képzeletben – a doni harcmezőkön járunk, tábornokok, főtisztek, tisztek, tisztesek és közlegények mellé szegődve, s átéljük a pergőtűz, a közelharc, a légítámadások, a partizánakciók poklát, a fagyhalált, a harcok reménytelenségének traumáját. De azt is, hogy a megpróbáltatások, a tengernyi szenvedés, a lőszer- és olykori élelemhiány miatti kétségbeesés ellenére, ezek a katonák, életáldozatok, életre szóló elnyomódásuk árán teljesítették kötelességüket – hősként voltak. Minderről hadtörténészeink, memoáráróink jóvoltából az érdeklődő olvasó ismeretei már eddig is bőségesek lehettek. Szerzőnk kötetét ennek ellenére nívumként veheti kézbe. A szépírói igénnyel feldolgozott történetek hősei mind valóságos személyek, az elbeszélő élethelyzetek hiteles forráson alapulnak.

Az elbeszélések végén a „forrás” rövid summáját közli is a szerző. „Adatközlői” többnyire maguk a szereplők vagy közeli hozzátartozóik, családtagjaik, máskor egy-egy történet szereplőjének további életrsáról tudósító bírósági ítéletek vagy éppen hadtörténész szerzők munkái.

A kötet tartalmi struktúráját szemlélve tudatos szerkesztői szándékot kell feltételeznünk a szövegek sorát nyitó és záró textus megválasztásában. Mindkét történet főszereplője a Horthy-hadsereg magas rangú főtisztje, illetve tábornoka; név szerint Zsedényi Zoltán vezérkari alezredes és Bakay Szilárd altábornagy. Az előbbi a 2. magyar hadsereg egyik, a voronyezsi frontszakaszon szolgáló zászlóaljának a parancsnoka, az utóbbi Horthy Miklós bizalmi embere, Budapest városparancsnoka, akit a németek Mauthausenbe internáltak, majd – innen szabadulva – a „koalíciós időkben” a szovjet titkos rendőrök elrabolták és kivégezték. Zsedényi – a véletlenek jóvoltából (?) – életben maradt; neki „csak” a magyar kommunista rendszer megpróbáltatásait kellett elviselnie. Tragikus végű életpálya mindkettőjüké. Zsedényi volt a szerencsésebb: „1967-ben a Sportkórházból ment nyugdíjba mosómesterként”.

E két életrsot bemutató elbeszélés intervallumában további katona – és részben civil – életutak sorakoznak. Tábornokoké, főtiszteké, tiszteké, tiszteseké, sorkatonáké és civileké. Az időkeret nagyjából 1938–1948.

E hol a harctéri viszonyok között, hol a szovjetek által már megszállt területeken, hol a Kárpátokban, hol meg a Délvidéken játszódó történetek mellett az elbeszélés-

kötet egésze a civil, vagyis a hétköznapi Magyarországának képét is felvilágosítja. Megkülönböztető figyelmet szentelve a tiszti kar civil társadalmi beágyazottságának. A katonatársadalom elitjének hétköznapijaiba is bepillant. Újfalussy Árpád alezredes (majd ezredes) pályarajzában pl. a tiszti létforma kötelező feltételeinek előírásait illetően kínál a szerző információkat (például nősülés esetén a menyasszonyi kaució garanciájáról), de a család életvitelének anyagi háttéréről is informál (havi 241 pengő századosi fizetés plusz havi 140 pengő pótdíj; félárú vasúti kedvezmény; üdülés a Balaton melletti Honvédüdülőben). Más helyen a szolid, tehát egyáltalán nem hivalkodó tiszti társasági élet atmoszféráját hozza premier plámba: a társasági élet színterét, a szalont, a szalonban a vendégeket kiszolgáló háziasszonyt és a „kiscselédet”, a vendégeit borral kínáló házigazdát, de olykor a tisztiszolgát is. A vendégek többnyire katonatisztek, s a diskurzus tárgya a katonai nevelés, a tisztképzés problémái s persze – háborús évekről van szó – a harc-téri tapasztalatok, a hadi helyzet, az évek múlásával a német győzelembe vetett hit elapadása, más esetben némelyek részéről – ugyanezen témakörben – a vakhit, a kritikátlan németbarátság megnyilvánulása.

A magyar tisztképzés fellegvára: a Ludovika Akadémia sem marad ki az elbeszélések tematikájának spektrumából. A *Revolúció v[er]su[s] evolúció* című kispróza története szerint három volt ludovikás havonta teszi tiszteletét egykori tanáruknál: Bartusek Albin nyugalmazott vezérkari ezredesnél, név szerint: Veress százados és két főhadnagy: Kováts Géza és Pados Imre. Az egykori tanár-diák kapcsolat immár őszinte barátsággá nemesült. Az említett szöveg szerint a beszélgetések 1938-as dátummal indulnak, s valamikor 1944 nyarán érnek véget – a történelem vihara ekkorra mindhárom növendéket elsodorja a tanítómester mellől. A narratív történet az említett esztendő megannyi

katonai, politikai, szociális, nemzeti sorskérdést zúdít a gondolkodó magyar polgár elé – legyen az a civil intellektuel vagy éppen a magyar haderő tiszti-, főtiszti-, avagy tábornoki rangú képviselője. A magyar haderő tisztjeinek ugyan tiltva van az aktív politizálás, az országot érintő közéleti eseményekről azonban lehet(ett) és volt is véleménye. A beszélgető partnerek disputái során Bartusek ezredes – mintegy továbbképzésben részesítve volt tanítványait – bátran kifejti rokonszenvező véleményét Bethlen István sikeres konszolidációt hozó kormányzásáról, a Felvidék visszacsatolásáról s a bécsi döntésről, aminek majd önállóságunk csorbulása lesz az ára. Szól Klebelsberg Kunó kultuszminiszter sikeres nemzetépítő kultúrpolitikájáról s – kritikával – a német militarizmusról.

A Délvidék visszafoglalása tragikusan érinti a baráti társaságot: Veress százados hősi halált hal Szabadkán; a Szovjetunió ellen indított háború pedig Kováts főhadnagy életét követeli. Bartusek még életben maradt fiatal bajtársa: Pados Imre, egy gyógyult sebesülés után, a dunántúli harcokban veszti életét. Szimbolikus történet. Egy háborús tisztnevezeték sorsának jelképe.

Bartusek ezredes alakrajza – rövid volta ellenére – beszédes cáfolata a baloldal által sulykolt 1945 előtti negatív katonatisztképnek. Nyilván ez a teljességigény ösztönözte szerzőnket olyan magas rangú tisztek életútjának, élettragédiájának bemutatására, mint a már említett Bakay Szilárd, továbbá Szombathelyi Ferenc volt vezérkari főnök vagy éppen a Miklós Béla tábornok vezette hadosztály vezérkari főnöke: Kéri Kálmán. Szombathelyi életpályájának novellisztikusan motivált előadása egyfelől a szerb részről az újvidéki razzia főbűnös vádlottjaként számon tartott vezérkari főnök tragédiáját tartalmazza, másfelől rávilágít a koalíciós idők fölöttébb ellentmondásos voltára: Szombathelyit a koalíciós kormány igazságügyi minisztere, a szociáldemokrata Riesz István

adta ki a jugoszláv államnak, amely a péterváradai erőd falainál agyonlövötte. A történet olvasásakor – a korábban tájékozatlan olvasó – Szombathelyi karrierjének történetébe is betekinhet. Megtudhatja: a katonai alreáliskola, majd a felsőfokú tiszti akadémia elvégzése után a győri Knauz Ferenc cipész gyermekéből hogyan lehetett a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia parancsnoka, majd később a Magyar Királyi Honvédség vezérkari főnöke.

Nem kevésbé tanulságosak az egy-egy frontharcos fiatal tiszt helytállásáról, kötelességtudatáról tudósító történetek. A legbeszédesebbek egyike az *Egy láda dicsőség* című elbeszélés, amelynek hősei/szereplői a végpusztulás – legyen az hadifogság, fagyhalál, életfogytig tartó rokantság – pillanataiban a hó borította hadszíntéren egy láda kitüntetés találnak. Parancsnokuk, Döbörhegyi főhadnagy úgy rendelkezik: a nemzet becsületét, a magyar katona hősiességét reprezentáló kitüntetések nem kerülhetnek az elenség birtokába, haza kell juttatni azokat. A viszontagságos útról hazaérkezve a főhadnagy egyenesen Budára vitette a ládát, ahol a Főőrség épülete előtt egy éppen arra vetődő parancsőtiszt mindössze e két szóval nyugtázza a meggyötört, de hazafiságból jelesre vizsgázott honvédek és parancsnokuk helytállását: „Dicséretes. Lelépni!” A kitüntetésmentő kis egység honvédei „az alakiságnak eleget téve szögletesen megfordultak és pár lépéssel beleolvadtak a zuhogó esőbe”. A parancsnok a szocializmus építésén morfondírozó magyar kormány regnálása idején „egy pestszentimrei gyárban [...] többedmagával a műhelyeket és az udvart takarította”. További kommentár szükség-telen!

A kötet szöveganyagában tallózva számos, a civil lakosság háború alatti sorsát érintő történetet olvashatunk. Nekik előbb a légitámadások borzalmait, a német katonaság magyarokkal szemben elkövetett atrocitásait, a menekülés viszony-

tagságait, illúzióit, majd meg a szovjet hadsereg brutalitását kellett elviselni.

Egy intézmény, szervezet – legyen az egy állam életében mégoly mintaszerű, ha úgy tetszik példaértékű struktúra – hordozhat visszasságokat, tagjai követhetnek el hibákat, mi több: keretében felvirágozhat az emberi gyarlóság. Wodianer-Nemessuri Zoltán kötetének *Ruhapróba* című elbeszélése az efféle visszasságoknak is kerete. Turay ezredes, a VKF 2 munkatársa rég esélyese a tábornoki kinevezésnek. Maga erről nemigen beszél, szakmai és baráti környezete annál inkább. Előléptetését ellenfelei (a német megszállás után ezek száma gyarapodott) ha tehették, gáncsolták. Turay ügye, Magyarország német megszállása után, még inkább defenzívába szorult (közben főnökét, Kádár Gyulát is letartóztatták). Aztán – rejtélyes módon – az előléptetés mégis napirendre került: Turay ezredes üzenetet kap, készíttesse el vezérőrnagyi egyenruháját a tiszti szabóságon. A tábornoki díszegyenruha elkészül, a szabóságon a számlát kiegyenlítve átvehető. A szabóság értesítését követően Turayhoz, telefonon, „egy magas rangú tisztjárja neje” teljesíthetetlen, a korrupció kategóriájába sorolható kéréssel fordul a kinevezendő vezérőrnagyhöz, amit az természetesen megtagad. „Másnap az ezredessel közölték, kinevezése valahol elakadt, a közeli jövőben ne számítsen rá.” Turayt „a bejelentés a történetek után különösebben nem lepte meg”. Másnap tiszti-szolgája – a számlát rendezve – a díszegyenruhát elhozta, Turay pedig beakasztotta a szekrénybe. Feleségének ezt mondta: „Némi tanulság leendő unokáinknak.” S mi lett a sorsa a mellőzött ezredesnek 1945 után? A szerző e szavakkal informálja olvasóit: „Turay a népbíróági tárgyalást csodával határos mód megúsza, de sem állást, sem nyugdíjat nem kaphatott. Végül liftkezelőként nagy nehezen felvették a Lampart Zománcipari Művekhez.”

A kötet *Vajúadás* című elbeszélése a hadak pusztította Dunántúl lakosságának megpróbáltatásait idézi a háború pusztí-

tásai miatt menekülni kényszerülő család viszontagságait, végül sikeres menekülését elbeszélve. A katonának egészségi állapota miatt alkalmatlan Vésztői Ferencet közmunkára hurcolja el a németek megszállta Magyarország hatósága. Testi hibás (púpos) húga, várandós felesége (szakképzett kórházi ápolónő) és kislánya hajléktalanná lett a lakásukat ért bombatalálat után. Gizi, a várandós feleség dönt: Ausztriába menekülni a megszálló szovjetek várható atrocitásai elől. Vakmerő vállalkozás. Gyalogszerrel, lovaskocsin, teherautón, tehervonaton küszködve-szenvedve – egy özvegy, idős földbirtokos alkalmi támogatásával – eljutnak az amerikaiak által megszállt zónába, ahol végül a férj, Vésztői Ferenc is megjelenik, a vajúód asszony pedig kórházban szülheti meg gyermekét. A dúsgazdag mecénásként melléjük szegődő öregúr diszkréten távozik Svájcba. A viszontagságos epizódokban bővelkedő cselekmény a menekülők nyomorúságos, sokszor megalázó sorsának valós tükröként zárul. Kár, hogy szerkezeti váza a véletlenek sorozatára épül, ami kissé operettszerűvé teszi a finálét.

Tragikus végkifejlettel zárul viszont a *Tábori postaszáma* 291/66 című elbeszélés: a családjától a frontra parancsolt nagyváradi hentes, Serényi József története. Behívása után nem sokkal hadműveleti területre: a Don-kanyarba vezénylik, ahonnan rendre jönnek az asszonynak jó tanácsokat, a gyermekeknek atyai szeretetét tolmácsoló szép szavakat, végül a front megpróbáltatásait ecsetelő zöld tábori lapok. A családjáért aggódó apa szeretetteljes szavait hadszíntéri körülményeket leíró sorok követik, majd az otthon, a család utáni vágyakozás gondolatai. Türelmesen rótt sorai a hadszíntér megpróbáltatásait, szenvedéseit, az orosz tél minden viszontagságát leíró beszámolókat privát hadi jelentések. Serényiné naponta várta a kapuban a postást, s „ha nem jött lap, könnyes szemmel a gyerekekre mosolygott...” A fronton töltött hosszú napok után Serényi kétheti szabadságot kapott. Ám az

örömteli napok elmúltával ismét a lövészárkok, a viszontagságos orosz tél világa várta, ahol csak reménykedhetett a végleges hazatérésben. Felesége 1943. május közepén férje újabb tábori lapja helyett a Magyar Vöröskereszt Tudósító Iroda értesítését vehette át a postástól, mely szerint Serényi József „a szovjet ellen vívott keresztes hadjárat alkalmával [...] 1943. május 1-jén a proskurowi harcokban hősi halált halt...”

A Serényi tábori lapjainak szövegei alapján készült elbeszélés e sorokkal zárul: Serényi „egyike a doni összeomlás után elhunyt százezernyi magyarnak. Emlékét [...] tábori levelezőlapjai megőrizték...”

Az alkalmasszerűen választott, imént idézett történetek talán kellőképp érzékeltetik a kötet tartalmi spektrumát. Vagyis azt: „hogyan éltek-éreztek a más-más rendfokozatúak, hozzátartozóik és a különböző társadalmi rétegek a háború során”.

*

Wodianer-Nemessuri Zoltán nagyjából tíz évvel fiatalabb a recenzensnél, aki az *Egy láda dicsőség* lapjain megelevenedő kis magyar világnak – gyermekként – maga is részese volt. Családja (édesapja) a Felvidék és Erdély visszatérése idején volt érintett: a mozgósítások alkalmával neki is kézbesítette a posta a behívót. A felvidéki bevonulás idején gépkocsivezetőként Kassán szolgált – talán négy hónapot. Ezekben az években a faluban, ahol élünk, az iskolából egyik napról a másikra kaszánya lett: tartalékosok kiképző bázisa. Szólt a katonanóta, napközben kisebb-nagyobb egységek (szakasz, század) indultak rövid menetgyakorlatra. Élesebb helyzetek előjátéka volt a szovjetek elleni háborúba lépés kapcsán zajlott mozgósítás. Ekkor az egri 14. gyalogezred katonái állomásoztak az iskolaépületben, a falu határában (a Cinege-lápban) pedig hadgyakorlatot tartottak, amelynek már igazi sebesültje is volt: egy Ansaldo kis harckocsi egy honvéd

lábára hajtott. A sérült az egri „Csapatkórházba” került. A recenzens – tízéves gyermekként – családjuk barátja, Lőcsei János zászlós úr jóvoltából meglátogathatta a sebesült katonát – lévén, hogy Lőcsei szakasziparancsnok volt a sebesült honvédek. Az ezred a Donnál kezdte a frontszolgálatot. A frontszolgálat már a kikerézkor embervesztéssel indult, amely az ezredparancsnok mellett honvédek hősi halálát is jelentette. Játszópajtásom édesapja, Bíró János honvéd lett a falu első hősi halottja. A tragédiát szakasziparancsnok, Lőcsei János zászlós úr tudatta velünk – zöld tábori postai levelezőlapon. A Bíró család gyászában – szomszédokként – mi is osztoztunk.

Az erdélyi bevonuláskor apám, már póttartalékos korosztály felettiként, csak

nyolc hónapos hátszági szolgálatot kellett teljesíten. Röviden: bár csekély mértékben, mondhatnám gyermekként, már ízelítőt kaptam az *Egy láda dicsőség* elbeszéléseiben megidézett világból. Az Orion Néprádió adásait egész napon át hallgattuk, apám a napi sajtót (alkalmilag megvásárolt lapokat: *Magyar Nemzet*, *Függetlenség*, *Kis újság*) szemlélte, és első világháborús hadastyánként magyarázta a hadi helyzetet. Nem rajongott a németekért, 1944. március 19-e után pláne nem. Persze a szovjet megszállókért sem. Kiváltképp, hogy az első hozzánk bevetődő „felszabadító” drága bőrkabátjától „megszabadította”...

Szóval: a bemutatott kötet számomra igencsak mozgalmas gyermekkortamat megjelenítő időutazás lett...

Lőkös István